

1949.12.23

Za list "Nova Gorica"

mp Fort. Fre

1

Borov sprevodni prelec na Krasu

Borov sprevodni prelec je škodljivi spremjevalec črnega bora v predelih okoli Sredozemlja in terej tudi v našem Primorju.

Svoje značilno ime (sprevodni) je dobil ta metulj po tem, ker se gosenice enega legla, po številu 50 - 200, ki se držijo vedno skupaj, premikajo v značilnem sprevodu, druga za drugo. Zanimivo je, da je glavna stopnja razvoja tega škodljivca v hladnejšem delu leta. Iz jajšec, ki jih koncem avgusta odloži metulj na borove iglice, se kmalu izležejo gosenice, ki vso jesen žre iglice, a če je vreme količaj toplo, žre tudi v zimskem času. Hranilo se samo ponoči, dočim se drže/čez dan gosenice v zapredku, ki ga napravijo na koncu veje, ali v vrhu bora. Kolikor večje so gosenice in kolikor hladnjše postaja, toliko večji je zapredek, ki varuje gosenice mraza in zraste kočno do velikosti otroške glave. Le v decembru in januarju, kar je odvisno od mraza, gosenice večinoma mirujejo v zapredku, po prestanku hudega mraza pa žrtve nadaljujejo. Ko gosenice dorastejo, se zopet skupaj spuste in zarijejo v zemljo, kjer se zabubijo. Ta prehod ni povsod istočasen in traja od aprila maja do maja, v lanski mili zami se je pa v nižje ležečih krajinah pričel že v začetku februarja.

Gosenice se hranijo predvsem z iglicami črnega bora, le v sili se lotijo tudi ostalih vrst borov in raznih južnih iglavcev, kot cedre in drugih. Škodljivost gosenic pride seveda

do izraza šele, če nastopa škodljivec v velikem številu, kot nastopa borov sprevodni prelec, ki ima sposobnost, da se množično razmnožuje. Pod ugodnimi prirodnimi pogoji se število sicer redkih zapredkov v 1 - 2 letih pomnoži v takšni meri, da ima skoro vsak bor ne po enega, temveč veliko število zapredkov. Številne gosenice pa obžro do golega ne le krošnje posameznih borov, temveč celih borovih sestojev.

Vkljub množičnim pojavom ali kalamitatem borovega prelca škoda, ki jo povzroča, ni tako velika, kakor navadno, zlasti nepoučeni, sodijo. Predvsem je važno, da se odporni črni bor od tega ne postudi in celo ne hira - to vedo potrditi vsi stari gozdarji na Krasu - pa čeprav so 1- 3 leta zaporedoma, kolikor takšna kalamiteta traja, do golega obžrti. Zaostane pa prirast bora, ki je izgubil iglice, vendar je še vsak gol bor spomladji zopet ozelenel. Izguba prirasta pri boru, ki je samo predhodnik vrednejših gozdnih kultur na Krasu, nima velikega pomena. Škoda se torej na vsak način običajno precenjuje.

Borov sprevodni prelec je prispel v naše primorske kraje kmalu za črnim borom. Prvi borovi nasadi izvirajo iz osemdesetih let prejšnjega stoletja, dočim se je prelec prvič pojavil pri nas 1. 1899. Od tedaj se je pričela tudi borba proti njemu. Predpisalo se je vedno rezanje vej z zapredki, kar tedaj in še dolga leta pozneje, ko, se bili borovi nasadi se mlađi in nizki, ni predstavljalo težav. Sedaj, ko se bori že do 20 m visoki in še višji, je to obiranje zelo težavno. Skupine mlađih dečkov so pod vodstvom logarjev, sedanja Komisije za Kras, rezale zapredke na koncih vej, zapredke v vrhovih so pa s pomočjo posebnih vilič ^{Mač} le razdrli, gosenice razdrtega gnezda v hujšem mrazu itak poginejo. Če bi odrezali mlađemu boru vrh, ^{bū} mu pokvarimo nadaljnji razvoj in vrednost. Odrezana gnezda so nato sežigali.

Do prve svetovne vojne se je na ta način posrečilo preprečiti kalamitete prelca. Med vojno se je s tem prenehalo, škodljivec je tedaj in prva leta po vojni, ko se ga tudi ni zatiralo, prišel do razmaha. Vendar je do prve množične pojave, kalamitete, prišlo šele 1. 1928/29. Pozneje so se kalamitete vkljub obiranju zapredkov, kar so Italijani zopet predpisali, ponavljale vsakih 7 - 9 let. Poznejše so bile 1. 1937/38, 1. 1944/46 in sedanja 1948/49. Sedanja splošna kalamiteta je nestopila torej izredno kmalu za predhodno, pri čemer je res, da so se po vojni mere proti prelcu manj dosledno izvajale, vendar so razmnoževanje pospešila predvsem ugodna in suha leta, z milimi zimami.

Prikaz dosedanjih kalamitet nam kaže, da sedanje, čisto mehanične mere, za uspešno zatiranje prelca niso zadostne. Na drugi strani pa rezanje vej in vrhov z zapredki, če se ne izvaja pravilno, borovim nasadom v večji meri škoduje kot koristi. Zapredek je treba odrezati samo s koncem veje vred, ne pa tako kot se sedaj navadno dela, ker ja to lažje, namreč s celo vejo vred. Prav tako sedaj splošno režejo vrhove z zapredki, kar je še bolj škodljivo. Vrh se sme brez škode odrezati le staremu boru, ki je že več ali manj dosegel višek višinskega razvoja, mlajšemu ne.

Če torej vse obiranje gnezd ni moglo preprečiti ponavljajočih se nožičnih razmnoževanj prelca, še manj moremo nastale kalamitete sami zatreti. K sreči je, zatre priroda sama. Množični razmnožitvi škodljivca sledi kot posledica prenaseljenost, pomanjkanje hrane in s tem tudi razne bolezni. Razmnožuje se tudi drugi prirodni škodljivci kot so na oku neznatne ose najezdnice,

brez posrednih življev, kot v Krasu in drugih podobnih hrošči brzci in druge žuželke. Ptice imajo pri tem majhen delež, kajti s kosmatimi gosenicami se hrani edino kukavica. Vsi ti sovražniki pripomorejo, da calamiteta nenačno preneha. Medtem ko je letos videti v enem večjem sestoju milijone zapredkov, utegnemo prihodnjo jesen komaj še najti kakšnega.

Letošnja množična pojava prelca, ki je v svojem drugem letu naraščanja, je zavzela svojo najvišjo stopnjo in je po dosedanjih skušnjah sodeč, pred prirodnim prenehanjem. Borovi nasadi morajo nepoučenemu res obupno izgledati. Skoro vsak bor v nižjih legah, tja do 400 m nadmorske višine, torej v skoro vsem Gorškem in Sežanskom okraju, ima ne eno, temveč veliko število zapredkov. Pri Vipavi smo jih na enem koštem boru našeli okoli 50. Borovi nasadi izgledajo od daleč, kot bi bili okrašeni z milijoni velikih, belih sveč. Krošnja so pa v veliki meri obžrite, rjave. Nad 400 m višine so zapredki že bolj redki in manjši, nad 600 m nadmorske višine jih že ni več. Rezanje milijonov zapredkov praktično ni izvedljivo, razen če bi hoteli do zadnje veje oklestiti in stem uničiti skoro vse borove nasade v Vipavski dolini in na Krasu. Edino z modernim načinom zatiranja, s škropiljenjem s kemičnimi sredstvi, s kombinirano uporabo letal in motornih škropilnic, bi imeli uspeh. Z letali bi morali škropiti večje borove nasade, z motorkami pa manjše, kjer bi letalska akcija sicer bila predraga. Letala so se uspešno uporabljala v Slavoniji proti gobarju. Možnost takšne akcije proti borovemu prelcu sedaj proučuje ministrstvo za gozdarstvo LRS.

Vkljub nevedenim dejstvom pr. bivalci nekaterih krajev in nekateri K.L.O-ji želijo in zahtevajo, da naj bi se tudi letos nadaljevalo z dosedanjim načinom zatiranja, z rezanjem zapredkov. Ker se za to potegujejo samo tam, kjer že večja po-

treba ~~je~~ drvišč in drugog lesu, kot v Mirnu in drugih krajih okoli Gorice, je jasno, da je borba proti prelcu le pretveza, da bi ~~prelci~~ ^{sa} prišel do lesa. Gozdarji se seveda temu načinu borbe in s tem uničevanju borovih nasadov upirajo.

Kaj moramo torej letos proti prelcu storiti? Uspešno in splošno moramo prelca zatirati, le kadar nastopa v normalnem, malem številu. Počakati moramo torej, da sedanja kalamiteta ~~se~~ prenega, torej verjetno do prihodnje jeseni, od tedaj dalje pa ~~se~~ ^{poletu} moramo zatirati z vsemi sredstvi. Razanju zapredkov na vejah, ki se more v mladih kulturah tudi še nadaljuje brez škode izvajati, moramo priključiti škropiljanje in prašenje z kemičnimi sredstvi, z uporabo motornih škropilnic ozir. prašilnic. Teh še nimamo, a jih bo v kratkem nabavilo iz inozemstva zvezno ministrstvo za gozdarstvo. S pomočjo teh bomo verjehno tega škodljivca dokončno zatrli.

Kljub temu ne smemo ostati popolnoma prekrižanih rok. Vsej mlade borove nasade lahko tudi letos obvarujemo škode. V mladč nasade, kjer so zapredki dosegljivi z vinogradniškimi prašilci, bomo zapredke prašili z DDT- preparatom, pepeinom in pantakanom, domače proizvodnje, ki jih je dalo brezplačno na razpolago ministrstvo za gozdarstvo. Na ta način bomo obvarovali prirast mladih borov, da bi se ti čim prej dvignili od tal, kjer jim preti mnogo večji škodljivec kot je borov prelec - gozdni požar. En sam požar ^{lahko} pa nepravi mnogo večjo škodo, kot več kalamitet prelca skupaj. Dokaz za to je sedaj golo pobočje nad Vrtovinom, v Vipavski dolini, kjer sta dva zaporedna požari uničila borov sestoj, ki je sagal čez vse pobočje, tja do vrha, do Trnovskega gozda.

Dne 23. decembra 1949. se je vršila v Postojni na oblastnem ljudskem odboru za Goriško konferenca, ki jo je sklicalo ministrstvo za gozdarstvo. Konference so se udeležili: minister za gozdarstvo tov. Jaka Avšič, zastopnik ministrstva za gozdarstvo, oblastnega in okrajnih ljudskih odborov in sekcijs za pogozdovanje Krasa. Razpravljalo se je o jesenskem pogozdovanju in o borovem prelcu, o katerem so se razčistili doslej nasprotujuči si pojmi in sprejete direktive za nadalnje zatiranje.

Konferenca je sprejela sklep, da se ponovno prosi zvezno ministrstvo za gozdarstvo, da šim prej v inozemstvu nabavi potrebne motorne škopilnice. Glede letosnje akcije proti prelcu se pa predpiše sledeče:

- 1/ Strogo je prepovedano vsako rezanje vej in vrhov z zapredki borovega prelca. Izjemoma smejo to izvajati sekcije za pogozdovanje Krasa, s svojimi delavci in sicer v predelih, kjer je prelec že v lanskem letu dosegel svoj višek in se pojavlja tam že v normalnem številu. Te kraje določi okrajni gozdar.
- 2/ V mladih borovih kulturah, kjer so zapredki dosegliji z ~~so laitutki nazadov doljni, da~~ vinogradniškimi prašilci, ~~na~~ od začetka februarja dalje zapredki praše s kemičnimi sredstvi, ki jih je dalo na razpolago ministrstvo za gozdarstvo okrajnim ljudskim odborom.
- 3/ Strokovno gozdarsko osobje in organi gozdne milice bodo nadzirali izvajanje ukrepov pod 1/ in 2/ ~~na~~, kršilci bodo pa prijavljeni javnemu težilstvu.

Ing. Jože Jošt